

Відділ освіти, молоді і спорту Бережанської міської ради
Позашкільний комунальний навчальний заклад
«Центр дитячої та юнацької творчості»

Христина Димашевська

Етно-екологічні ігри

Посібник для екологічного розвитку
дітей молодшого та середнього шкільного віку

**Бережани
- 2017-**

Х. Б. Димашевська Етно-екологічні ігри. Посібник для екологічного розвитку дітей молодшого та середнього шкільного віку. – Бережани, 2017. – 26 с.

В авторській редакції.

В даному посібнику представлені українські народні ігри екологічного спрямування та сучасні екологічні ігри, які доречно використовувати для закріплення необхідної екологічної інформації на заняттях гуртків еколого-натуралістичного напрямку.

Цю публікацію можна вільно використовувати в освітніх, виховних, інформаційних та інших некомерційних цілях. Для усіх інших форм використання цієї публікації необхідно отримати попередній дозвіл автора.

Даний посібник призначений для керівників гуртків еколого-натуралістичних центрів, їх гуртківців та інших читачів.

 Бережани, 2017

ПЕРЕДМОВА

Для розвитку творчих здібностей школярів та становлення екологічної культури учнів особливе місце займає саме ігрова діяльність. Вона формує досвід прийняття екологічно правильних рішень, засвоєння моральних норм і правил поведінки в природі, сприяє створенню зв'язку між навчанням і застосуванням знань на практиці.

Педагогічно правильно організована ігрова діяльність формує досвід, дає змогу досягти повного його самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємоповаги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси природи та її гармонії, з розвитком почуттів любові й турботливого ставлення до її об'єктів.

У першій частині посібника представлено ряд українських народних ігор природничого та екологічного спрямування, використання яких забезпечує підвищення рівня екологічної культури та свідомості дитини, сприяє бережливому ставленню дітей до оточуючої природи, розумінню процесів у навколишньому середовищі та важливості збереження природних ресурсів у поєднанні з українськими традиціями та звичаями.

Друга частина посібника представлена сучасними екологічними іграми. Розв'язанню питань екологічного виховання найбільшою мірою сприяють екологічні сюжетно-рольові ігри. Ігри в лісових жителів, мандрівників дають можливість кожній дитині постати перед власним вибором взірця поведінки, найближчого до її інтересів, почуттів, переконань.

Результатом екологічного виховання мають стати розвинене емоційне сприйняття, бажання активно включатись у роботу з охорони й захисту об'єктів природи.

Українські народні ігри екологічного спрямування

1. Народна гра «Гуси, гуси, додому!»

Не думайте, що ці гуси були собі страшки та їй годі, бо тікали од вовка. Вони ж були ще невеличкі гуси, майже гусенята, а вовк той, звісно, і страшний, і здоровенний.

Тим вони їй мусили бігти. Та хоч і бігли, то проз вовка бігли, на полі ночувати не лишалися! Ото ж бо їй не були такі страхополохи, як хтось би міг подумати. А ноги такі прудкі мали, що їй вовкові заздро ставало. Недарма ж і почали в цих гусей гратися.

Отак. Беруть довгу лозину і двоє дітей міряються — беруться по черзі руками від одного кінця до другого. Чия рука вкінці вийде зверху, той буде за матір гусям, а чия знизу — той вовк. Мати виряджає гусей — усіх дітей — на пасовисько (з одного краю галявини в другий), і вони починають «пастися». Вовк одходить далеченько вбік. Мати враз гукає:

- *Гуси, гуси, додому!*
- *Чого? — озиваються гуси.*
- *Вовк за горою!*
- *Що він робить?*
- *Гуси скубе!*
- *Які?*
- *Сірі, білі, волохаті!*

Тікайте прудко до хати!

Тут усі гуси — в ноги! А вовк — навперейми, аби когось упіймати. Та довгенько йому доводиться попобігати, поки зловить якого гусачка! Ну, а як уже зловить, тоді одводить до себе за гору, а сам кидається за іншими. Як усіх переловить або вже дуже втомиться, тоді вибирають іншого вовка та матір і граються далі. Пограйтеся й ви в цю гру.

2. Народна гра «Бобер»

А хто хоче погратися в цю гру, той мусить і добре бігати, і вміти гарненько ховатися. Бо той, кого виберуть за бобра, має сховатися так, щоб його не одразу хорти знайшли. Треба ще й мисливця вибрати — він пускатиме хортів, щоб шукали добре. За хортів будуть усі, крім бобра та мисливця. Спершу бобер ховається в кущах, а мисливець ставить хортів спинами до тих кущів і пильнує, щоб вони не бачили, куди саме бобер заховався. Коли бобра вже не видно, мисливець починає співати:

*Ой ти, старий бобре,
Заховайся добре,
Бо я хорти маю,
На поле пускаю!*

Проспівавши свою пісню раз, він співає так і вдруге — дає боброві час заховатися, бо це дуже чесний мисливець. Як проспіває вдруге, тоді гукає: «Хорти з лісу!» Хорти повертаються і прудко біжать шукати бобра. Коли бобер запримітить, що його не бачать, він помаленьку переховується в інше місце. Але хорти в мисливця добрі. Та ще він їх увесь час заохочує:

*«Шукай, Сірко!
Лови, Бровко!
Гуджа, хорти, його!»*

Нарешті бобра спіймано, і гру починають спочатку, вибравши іншого мисливця і бобра.

3. Народна гра «Горобці-стрибунці»

Ця весела та цікава гра найкраще підходить для вулиці. На землі треба накреслити коло близько 6-8 метрів діаметром. Учасники гри стають за ним, вони грають роль «горобців». Ведучий розташовується в колі, його завдання – не дати «горобцям» зібрати «зернятка», тобто не дозволити їм увійти до кола. «Горобці», стрибаючи на одній нозі (можна також тримати зігнуту ногу рукою або грати парами), намагаються застрибнути в коло. Центральний гравець «клює» їх (торкається рукою), а учасник, до якого доторкнувся той, що водить, виходить з гри. Мета «горобців» – якомога довше пробути в колі. Учасника в колі можна міняти, вибираючи найшвидших і найспритніших із дітей.

4. Народна гра «Рибки»

Ця гра вимагає мінімум обладнання – для неї потрібна лише одна мотузка, яку можна прив'язати до огорожі, дерева чи будь-якого іншого нерухомого предмета. Ця мотузка буде «вудкою», на яку ловлять «рибку». Один з гравців обирається «приманкою», він повинен триматися за вільний край мотузки та ловити «рибку», тобто інших учасників. Решта гравців мають «клюнути на приманку», тобто доторкнутися до того, хто водить, але не дозволити йому піхпихати себе. Коли хтось із гравців упійманий, він стає «приманкою», а гра продовжується. Ця забава чудово підійде для будь-якої пори року та може проводитися як у приміщенні, так і на свіжому повітрі.

5. Народна гра «Зайчик»

Щоб визначити хто буде «зайчиком», проказують лічилку:

*Біжить зайчик слобідкою,
За ним дітки черідкою,
Бачить зайчик, що не втече,
Перекинув вушка через плече.
Втікай, зайчику, до гаю,
А то спіймаю.*

Тоді вже стають колом та беруться за руки. А «зайчик» — усередині. Ідуть круг нього, примовляючи:

*Городили зайчика
Тинком, льонком,
Да нікуди зайчику
Да ні вискочити,
Да нікуди зайчику
Да ні виплигнути,
А в нас ворота
Позамиканії,
Жовтим піском
Позасипанії.*

«Зайчик» поривається, де б вискочити. А ті, що в колі, не дають. перепиняють міцно зчепленими руками, стають щільніше, заступаючи дорогу. А коли «зайчик» прорветься, то всі кидаються його ловити. Хто спіймає, стає «зайчиком». А як дівчинка наздожене, то її повинен замінити хтось із хлопчиків. Бо дівчинці не личить бути «зайчиком».

6. Народна гра «Мак»

Нумо гратися в мак! А то така гра, що й наспіваєшся, і в танку находишся, і наговоришся, ще й мак навчишся вирощувати. Бо так до ладу все розкаже бравий козачок про той мак, що всяк усе враз запам'ятає. Козачок — це той, хто в колі, його туди вибирають, і він усе, що коло маку роблять, рухами показує. Взявшись за руки, всі ходять круг нього, співаючи:

*Ой на горі мак,
Під горою так,
Мак, маки, маківочки,
Золотії голівочки,
Станьте ви так,
Як зелений мак.*

А коли проспівали, спиняються й кажуть: «Козачок, чи виорав на мачок?» Козачок, звичайно, вже це зробив і показати, як це роблять, устиг, бо зразу ж весело озивається: «Виорав!»

Тоді знов ходять кружка й співають тої самої пісеньки. Проспівавши, спиняються й питають: «Козачок, чи посіяв мачок?» І бравий козачок одказує: «Посіяв!» Почувши це, коло знову співає, ходячи. Бо й як же не співати, не тішитися, маючи такого меткого козачка! Спитали його далі, чи посходив мачок, а потому — чи пора його полоти, а далі, чи цвіте, чи поспів. І щоразу так само співали з радощів, бо жвавий козачок усього доглянув, усе знав і все встигав поробити коло мачку. Та ще й показував, як усе те робиться. Нарешті спитали: «Козачок, чи пора брати мачок?» — «Пора!» — озвався він. Тоді всі підбігли до нього і зачали жартома турчати у вуха, всяк собі: «Славний козачок!

Бравий козачок! Жвавий козачок!» З тієї похвали козачок геть засоромився, прохопився попід руками і втік! Довелося другого на його місце вибирати.

7. Народна гра «Петрушка»

Дівчата сідають (стоять) на траву щільно одна за іншою. Вибрана дівчина ніби копає петрушку і приказує:

*Копая петрушку,
буду пити юшку -*

бере "Петрушку " за руку, забирає її з гурту, а в цей час хлопці підбігають і хочуть й собі цю "Петрушку" взяти. "Петрушка" відбивається від хлопців.

Ця забава продовжується доти, поки не буде "викопана" вся "Петрушка".

8. Народна гра «Редька»

Спершу визначають, кому бути «сусідкою». Всі інші стають по двоє, потім присідають одне навпроти одного на коліна. Пара неподалік від пари, рядками, подібно до того, як росте редька на грядці.

«Сусідка» підходить до крайньої пари і розпочинає розмову:

- *Бабо, дай редьки!*
- *Скопай грядку, то й знатимеш, звідки редька береться.*

«Сусідка» обходить довкола «редьки», показуючи, як копають грядку. А тоді звертається уже до другої пари:

- *Бабо, дай редьки!*
- *Посади собі.*

Знову слід обійти довкола «редьки» та показати, як її саджають.

З тим же запитанням «сусідка» підступає до інших пар, а їй відповідають:

- *Полий собі.*
- *Посапай собі.*
- *Прополи собі.*

«Сусідка» показує як усе те робиться, аж поки почує:

- *Вирви собі.*

Та пара, яка це каже, міцно тримається за руки, а «сусідка» хапає когось одного попід руки й пробує відірвати від того, з ким він зчепився руками. Як не відірве, то далі йде зі своїм запитанням. А як відірве, то сяде на те місце, а її замінить той, хто не вдержався. І гра продовжується далі.

Сучасні екологічні ігри

1. Екологічна гра „Хто я?”

Мета: Під час гри учні опановують поняття «харчовий ланцюжок», «харчова піраміда», «продуцент-консумент», «хижак-жертва».

Правила: необхідно підготувати паперові таблички з написаними назвами тварин певної екосистеми. Перед початком гри вчитель прикріплює до одягу на спині кожного гравця табличку так, щоб той не бачив власної, а тільки написи на табличках інших. Одному учневі пропонується за допомогою простих знань про розміри, забарвлення, місце існування, характер живлення, на які можна відповісти тільки „так” чи „ні”, якомога швидше з'ясувати в інших гравців, який живий організм він представляє. Коли учасник упевнений, ким він є у цій грі, то підходить до вчителя й оголошує йому свою назву.

Вчитель нараховує йому кількість балів залежно від того, скільки часу і запитань знадобилося гравцеві для розпізнання «самого себе». Ті гравці, які з'ясували, ким вони є, складають ланцюжки живлення та харчові піраміди. Перемагає група, яка першою побудує піраміду і харчові ланцюжки та відобразить зв'язки між ними. Групи ознайомлюють одна одну з будовою своїх ланцюжків і розмірковують про те, що сталося би в разі, якби представники якоїсь ланки надмірно розмножилися чи зникли.

2. Екологічна гра «Земна куля»

Цілі та завдання: зацікавлення учасників екологічними проблемами щодо існування людини поряд з іншими мешканцями в біосфері, заохочення до спілкування та знайомства; визначення шляхів спільного подолання екологічних проблем.

Обладнання: пляжний м'яч.

Умови гри: Запропонуйте учасникам пофантазувати.

1. Попросить їх уявити себе людиною, яка може управляти долею Землі. Вони відповідальні за її збереження в Сонячній системі. Якщо вони її не втримають в Сонячній системі, Земля впаде в «чорну діру» і перестане існувати.
2. Учасники стають у коло. Попередьте їх, що вони повинні намагатися втримати модель Земної кулі у повітрі, ударяючи її (за типом пляжного волейболу). Спочатку дайте їм потренуватися.
3. Після декількох спроб запропонуйте кожній групі зробити умови води. Що може трапитися з природою Землі. Як називається ситуація яку ми намагались створити з м'ячем: *глобальна криза*.

Запропонуйте учням прийняти рішення. Це допоможе їм передбачувати результати своєї поведінки у природі.

3. Екологічна гра «Кажани та метелики»

Цілі та завдання: навчити учнів усвідомлювати відносини хижак — здобич, які існують між кажанами та метеликами або іншими живими об'єктами в біосфері.

Обладнання: пов'язка на очі.

Умови проведення гри:

Гравці стають у велике коло. Виберіть ведучого, який буде грати роль кажана. Він стоїть у центрі кола із зав'язаними очима.

1. Виберіть трьох інших учасників, які будуть метеликами. Вони також заходять в центр кола.
2. Мета для кажана, наблизитися до метеликів, наскільки це буде можливо.
3. Кажан і метелики можуть рухатися, але вони повинні залишатися в межах кола. Як тільки кажан доторкнувся до метелика, метелик повинен залишити коло.
4. Кожного разу, коли кажан вимовляє: «кажан», кожен метелик повинен відповісти: «метелик».
5. Кожного разу, коли метелик чує, що кажан вимовляє «кажан», це моделює поведінку кажана, який здатний сприймати ультразвукові імпульси, щоб знаходити здобич. Імітація імпульсу, спрямованого від кажана, сприймається метеликом і відображується в моделі поведінки «метелика».

В даній грі можливі варіанти:

1. Можете вибрати двох кажанів.
2. Можете також визначити декількох гравців, щоб грати роль дерев. Коли кажан викликає «кажан», метелик відповідає «метелик», а дерева повинні викликати «дерева». Якщо кажан торкається до дерева, за яким може сховатися метелик, він вибуває з гри.

4. Екологічна гра «Білочка-зłodійка»

Мета: засвоєння понять про спосіб життя тварин, конкуренцію, територію.

Завдання: виявити зимові запаси білочки – сусідки і привласнити їх.

Обладнання: харч білочки – кольорові картки.

Підготовки до гри: місце проведення гри – ліс (парк). Бесіда вчителя про звірів, які на зиму запасують корм, наприклад: білки, бурундуки, ховрашки, миші. Потім ведучий (вчитель) роздає гравцям однакову кількість "запасів їжі" (кольорових карток); всі разом визначають територію гри.

Гравці ділять свої "харчові запаси" на дві частини, ховають кожен половину в лісі (парку) в різних місцях і позначають їх, наприклад, стрілочкою з камінчиків, зв'язують непомітно дві-три гілочки шнурочком чи ниточкою тощо, але так, щоб цього не помітили суперники. Всі повертаються до ведучого.

Хід гри

За сигналом ведучого гравці розбігаються до лісу (парку) і шукають чужі схованки, беруть там дві картки і непомітно переносять у свою схованку. Якщо "білка – господар" застане іншу біля своєї схованки, то "зłodійка" віддає їй всі "запаси", що буди у неї при собі, т.я. "білка – господар" на своїй території, а тому вона сильніше.

Правила гри:

1. Забирати з чужої схованки за один раз можна не більше 2-3 картки.
2. Не можна тікати від "білки – господаря" та приховувати взяті картки.

3. Не можна лише стерегти свої схованки, т.я. хто не знайшов жодної чужої схованки – програв.

Переможців може бути три:

1. Кращий "зłodюжка"
2. Кращий "маскувальник схованок"
3. Кращий "захисник території"

Обговорення гри.

5. Екологічна гра «Треба – не можна»

Завдання: ведучий пропонує дітям уявити, що вони потрапили на територію регіонального ландшафтного парку.

Потрібно пригадати, як слід поводитись і чого не можна робити в природі. Ведучий називає дію, а діти відповідають «можна» чи «не можна».

Ведучий аргументує правильну відповідь.

- викопувати цибульки шафранів та саджати їх вдома;
- обдирати кору дерев;
- саджати квіти;
- берегти гнізда птахів;
- охороняти рідкісні рослини;
- рвати квіти в букети;
- відпочивати на галявині;
- спостерігати за птахами;
- милуватися красою природи;
- ламати гілки дерев;
- косити сіно;
- збивати гриби ногами;
- встановлювати пасіки;
- збирати лікарські рослини;
- ловити зелених ящірок.

6. Екологічна гра «Птахи і клітка»

Зміст і методика. У грі беруть участь 10-15 дітей. Гравці діляться на дві однакові групи і утворюють два кола. Ті, що знаходяться у внутрішньому колі, беруться за руки. Вони зображають *клітку*. Гравці, що знаходяться у зовнішньому колі, за руки не беруться. Це – *птахи*. Під музику або пісню клітка рухається праворуч, а *птахи* – ліворуч.

За сигналом ведучого: «Увага!» *клітка* зупиняється, і всі піднімають руки вгору. У цей час *птахи* можуть вільно забігати в *клітку* і вибігати з неї. Затримувати їх не можна. За другим сигналом ведучого: «Клітка» *клітка* зачиняється, тобто всі опускають з'єднані руки вниз і присідають. *Птахи*, які не встигли вибігти, вважаються спійманими. Вони відходять за край ігрового майданчика. Після цього гра продовжується. Так вона проводиться 3-4 рази. Підраховується кількість спійманих *птахів*, а потім команди міняються місцями. Ті, хто зображав *клітку*, стає *птахами* і навпаки.

Перемагає команда, яка змогла спіймати більше *птахів*.

Зауваження. Після першого сигналу ведучий повертається спиною до гравців і вже не має змоги спостерігати, чи знаходиться хто-небудь у *клітці*. Тому, коли він раптово подає другий сигнал «Клітка!», це буде несподіванкою для всіх учасників гри.

Екологічний аспект. Після гри провести бесіду про те, що кожна жива істота має право на вільне життя і тому ловити, наприклад диких птахів, і тримати їх у неволі – це погана справа.

7. Екологічна гра «Павутина живлення»

Зміст і методика. Діти стають у коло. На голові кожного гравця – паперовий капелюх, на якому великими літерами написана назва якої-небудь групи тварин або рослин. Ведучий зазначає, що представники цих груп належать до однієї екосистеми водойми, лісу, степу тощо. Кожен гравець тримає кілька клубків і за командою ведучого, залишаючи у себе кінці ниток, перекидає клубки тим гравцям, які є для нього об'єктами живлення. Ведучий пропонує кожному гравцеві прокоментувати свій вибір.

Зауваження. Бажана кількість гравців 8-12 осіб. Надалі на капелюхах дітей можна писати назви окремих рослин і тварин.

Екологічний аспект. Після гри ведучий розповідає про ланцюги живлення і підкреслює, що зникнення навіть одного виду рослин або тварин порушує ці ланцюги.

8. Екологічна гра «10 тварин»

Зміст і методика. Ведучий дає учаснику гри завдання – назвати 10 тварин. Гравець під ритм ударів м'ячем об землю декламує: "Я знаю 10 таких тварин: лев – раз, кенгуру – два, вовк – три" і т. д. Якщо гравець виконав завдання безпомилково і не випустив м'яч, то ведучий дає нове завдання, наприклад, назвати 10 комах. Гра продовжується доти, доки гравець не помиляється. За кожне виконане завдання йому нараховується один бал. Потім гру продовжує інший гравець, і ведучий дає йому нові завдання. Гра триває, доки не зіграють усі гравці.

Зауваження. Загальна кількість гравців не повинна перевищувати 3-5 чоловік. Завдання, які дає ведучий, повинні бути рівноцінними за складністю.

Екологічний аспект. Діти перевіряють свої знання представників рослинного і тваринного світу.

9. Екологічна гра «Харчові ланцюжки на луці»

Мета: Закріпити знання дітей про харчові зв'язки на луці.

Правила гри: Дітям роздають картки з силуетами мешканців луку. Необхідно визначити хто ким харчується.

рослини - гусениця - птах

злакові трави - гризуни - змії

злакові трави - миша - хижі птахи

трава - коник - лугові птахи

комахи та його личинки - кріт - хижі птахи

попелиця - сонечко - куріпка - хижі птахи

трави (конюшину) - джміль

10. Екологічна гра «Харчові ланцюжки водойми»

Мета: Закріпити знання дітей про харчові ланцюжки водойми.

Правила гри: Пропонуються силуети мешканців водойми. Дітям необхідно правильно скласти ланцюги живлення.

комар - жаба - чапля

хробачок - рибка - чайка

водорості - равлик - рак

ряска -мальок - хижа риба

11. Екологічна гра «Харчові ланцюжки лісу»

Мета: Закріпити знання дітей про харчові ланцюжки лісу.

Правила гри: Вчитель роздає картки із зображенням рослин та тварин і пропонує викласти харчові ланцюжки:

рослини - гусениця - птахи

рослини - мишка - сова

рослини - заєць - лисиця

комахи - їжаки

гриби - білки - куниці

лісові злаки - лось - ведмідь

паростки - лось - ведмідь

Список використаної літератури

- 1.Кобеньок Г. В. Веселий мурашник: Посібник з екологічного виховання для дітей шкільного віку. - Київ: Wetlands International Black Sea Programme, 2007. - 50 с.
2. Круковська В. Святкуймо Великдень. – Євро світ, 2006. -60 с.
3. Лопатина А., Скребцова М. 600 творческих игр для больших и маленьких. – М.: «Книжный Дом Локус», 2002. – 320 с.
4. Осокина Т. И., Тимофеева Е. А., Фурмина Л. С. Игры и развлечения детей на свежем воздухе. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
5. Рухливі, веселі, винахідливі/Упоряд. Г. М. Аксельруд. – К.:Богдана, 1995. –136 с.
6. <https://pustunchik.ua/ua/games/podvizhnyye-igry/ukrainski-narodni-igry-dlia-ditei>

ЗМІСТ

Передмова	3
Українські народні ігри екологічного спрямування	
1. Народна гра «Гуси, гуси, додому!».....	5
2. Народна гра «Бобер».....	6
3. Народна гра «Горобці-стрибунці».....	7
4. Народна гра «Рибки».....	7
5. Народна гра «Зайчик».....	8
6. Народна гра «Мак».....	9
7. Народна гра «Петрушка».....	10
8. Народна гра «Редька»	11
Сучасні екологічні ігри	
1. Екологічна гра «Хто я?».....	13
2. Екологічна гра «Земна куля».....	14
3. Екологічна гра «Кажани та метелики».....	15
4. Екологічна гра «Білочка злодійка».....	16
5. Екологічна гра «Треба – не можна».....	18
6. Екологічна гра «Птахи і клітка».....	19
7. Екологічна гра «Павутина живлення».....	20
8. Екологічна гра «10 тварин».....	21
9. Екологічна гра «Харчові ланцюжки на луці».....	22
10. Екологічна гра «Харчові ланцюжки водойми».....	22
11. Екологічна гра «Харчові ланцюжки лісу».....	23

